

Bijlage Aanbevelingen LICA-rapport

In het eindrapport aan de Onderwijsraad zijn de volgende aanbevelingen gedaan.

1. Er dient binnen elke onderwijsinstelling sprake te zijn van een beleid ten aanzien van de vormgeving van de eerste fase van opleidingen. Deze aanpak moet worden gedragen door de gehele organisatie binnen de opleiding, passend binnen de aanpak van de instelling. Dat wil zeggen dat de individuele opleiding de ruimte dient te krijgen om een eigen aanpak uit te werken, maar ook dat de instelling als geheel naar alle relevante externe partijen duidelijk maakt dat het instroom- en opvangbeleid om een gedeelde verantwoordelijkheid vraagt. Daarbij aanvaardt de universiteit of hogeschool als ontvangende partij de consequenties van de eigen positie nl. de volgende schakel in de 'keten' van voor- en vervolgopleiding.
2. De a.s. student is er zonder meer bij gebaat om voorafgaande aan de studie een scherp beeld te krijgen van hetgeen hem te wachten staat na de overstap naar het hoger onderwijs. Het zal hem dus, samen met zijn omgeving in de meest brede zin des woords, duidelijk moeten worden gemaakt dat hij zoveel mogelijk al niet 'vanwege een maatschappelijke verplichting' gebruik dient te maken van de aangeboden activiteiten om zich te oriënteren op een vervolgopleiding.
3. De hoger onderwijs-instelling moet nadrukkelijk sluitende afspraken maken met de vooropleidingen ten aanzien van de vorm, de inhoud en aanpak binnen de voorlichtingsactiviteiten, zodat de student merkt dat er in de eerste fase van een ho-opleiding er vanuit wordt gegaan dat hij aan bepaalde activiteiten heeft meegedaan.
4. Het dient te worden voorkomen dat a.s. studenten zich op een dusdanig laat moment bij een universiteit of hogeschool inschrijven dat ze niet meer kunnen meedoen aan bepaalde activiteiten ter voorbereiding op de studie.
5. Een optie is om bij alle hogescholen en universiteiten de activiteiten ter voorbereiding op de studie een algemene ho-component te laten kennen, gericht op de doorstroom naar het hoger onderwijs (inclusief funderende, algemene kennis – mogelijk periodiek aan te passen aan actuele inzichten rond het leggen van een basis voor een studie). In dat geval maakt het niet uit waar iemand zich heeft beziggehouden met die oriëntatie. Afspraken over een dergelijke 'gemeenschappelijk' aanpak zijn zonder meer landelijk nodig, om de a.s. student in het algemeen voor te bereiden op de overstap.
6. De student dient in de eerste drie maanden een sterke binding te krijgen met de opleiding. Hij moet niet kunnen ontsnappen aan de aandacht van de opleiding, hetgeen wil zeggen dat de opzet van de studie in de eerste periode gericht is op:
 - a. veel (voldoende) contactmomenten tussen student, groep en docent
 - b. begeleiding op diverse niveaus: groep, student, specifieke groep (vooropleiding, afkomst)
 - c. duidelijkheid scheppen ten aanzien van succesfactoren en de mate waarin de student al dan niet daaraan voldoet dan wel de competenties bezit om daaraan aan het eind van de eerste fase te gaan voldoen
 - d. verwijzen van studenten die niet op hun plek zitten naar een andere opleiding, zowel binnen als buiten de eigen instelling (alsmede vanuit de opleiding met de 'nieuwe' opleiding bezien hoe die overstap nog mogelijk is)
 - e. het serieus nemen van studenten die hebben gekozen voor de opleiding.
7. Het is van wezenlijk belang om zo snel mogelijk vanaf de start van de studie de studenten in het hbo kennis te laten maken met het beroepenveld. Er dienen derhalve in de eerste drie maanden onderdelen (verplicht, dus met studiepunten) te worden aangeboden waarin de student kennis maakt met de eisen die aan iemand worden gesteld met een diploma en daarmee aan de slag gaat (en aldus ook 'voldoet' aan de verwachtingen die een werkgever heeft i.c. mag hebben van een hbo-bachelor). De instelling dient daaraan een beoordelingstraject te koppelen waarin wordt bekeken of de betrokken student de juiste competenties bezit. De uitkomsten van deze beoordeling dienen scherp, met consequenties, te worden besproken in de begeleidingsgesprekken door de mentor/studiebegeleider (die dus ook kennis dient te hebben van het werkveld en actuele ontwikkelingen binnen de beroepenwereld).
8. Overigens dient het eerste moment waarop een 'rapport' aan de student wordt uitgebracht in het kader van een studieadvies (bindend bij hogescholen en soms 'dwingend' bij universiteiten) nog meer dan nu serieus te worden genomen. Aan het eind van het eerste semester

moeten student en instelling nadrukkelijk weten waar ze samen aan toe zijn. Zo kan een wo-student misschien nog overstappen naar een hogeschool die meerdere instroommomenten kent. Binnen het hbo zou dat ook vervolgens moeten kunnen, om tijdsverlies te voorkomen.

Uiteraard moet hierbij worden voorkomen dat studenten de indruk krijgen dat ze door de onderwijsinstelling worden 'afgeschreven'. Er zal echter wel altijd een duidelijke link moeten worden gelegd naar de eigen verantwoordelijkheid van de student voor een studiekeuze, maar die eigenlijk een aangrijpingspunt kan en moet hebben in de oriënterende fase voorafgaande aan het gaan volgen van een studie in het hoger onderwijs.

9. Er zal in het beroepsonderwijs rond de doorstroom mbo-hbo nadrukkelijk moeten worden samengewerkt tussen zgn. inhoudelijk verwante opleidingen. De 'regie' ligt daarbij in handen van de hogeschool. Om samen met partner-mbo-instellingen de inhoudelijke invulling aan de samenwerking te geven, dient de hbo-opleiding scherp aan te geven wat er voor de a.s. studenten nodig om de eerste fase van de opleiding (vaak voor een deel geïntegreerd in een voortraject – een combi-jaar) alsmede de hoofdfase met succes te kunnen doorlopen. MBO-instellingen kunnen vervolgens alle inhoudelijke zaken, alsmede de beschikbare gelden, tijd en menskracht eendrachtig en duidelijk zichtbaar inzetten. Mede daardoor kan elke partij gemakkelijk(er) verantwoording afleggen, intern en extern.
10. Als er in een regio meerdere hogescholen werkzaam zijn, is het aan te raden om te zoeken naar een verdeling van de doorstroomtrajecten en combi-jaren. Aan de ene kant is dat een zaak van 'marktwerking': men zoekt elkaar op, aan de andere kant dienen hogescholen zich te realiseren dat concurrentie in elkaars gebieden veel energie en geld kost – zaken die veel beter ergens anders aan kunnen worden besteed. Wellicht is er via de overheid dan wel met inschakeling van de HBO-raad te streven naar een verdeling van de doorstroomtrajecten op basis van de geconstateerde belangstelling van mbo'ers en mbo-instellingen ('kwantitatieve doorstroommonitor'), bewezen kwaliteit bij opleidingen e.d. Dat wil absoluut niet zeggen dat bepaalde opleidingen dienen te worden opgeheven, maar de aandacht voor sterker dan normaal geïntegreerde mbo-hbo-trajecten kan dan worden geconcentreerd.
11. De invoering van de Associate degree met ingang van dit studiejaar kan belangrijk zijn voor de vormgeving van de eerste fase, aangezien daarna nog slechts een jaar rest om een erkend en arbeidsmarktrelevant diploma en graad te kunnen behalen. De 'selectie' die zal gaan plaatsvinden voor de Ad resp. de Bachelor zal hierbij een rol gaan spelen. Dit is derhalve een aandachtspunt voor de toekomstige ontwikkelingen.
12. Het reeds genoemde combi-jaar: een jaar waarin een mbo'er alvast gestructureerd werkt aan de doorstroom en een groot deel van de hbo-studie 'inverdient', kan in veel gevallen een prima instrument zijn om in een zekere balans (d.w.z. met respect voor de belangen van alle doelgroepen) ervoor te zorgen dat een mbo'er op de juiste studieplek terecht komt, goed is voorbereid, de tijd krijgt om inhoudelijke deficiënties aan te pakken, enzovoort. Ook de ontvangende hogeschool kan tijdig inspelen op de groep, de zaken die per mbo-instelling (specifiek) spelen, de veranderingen die zich voordoen (bijv. op basis van beslissingen die een mbo-instelling zelf neemt dan wel algemeen worden genomen, zoals de invoering van onderwijs op basis van competenties) en de vragen die studenten gedurende hun ontwikkelingstraject hebben over hun eigen mogelijkheden.
Aspecten die zoal van belang kunnen zijn:
 - de mbo-deelnemer krijgt meer uitdaging (de betere mbo'er doet weinig aan het eind)
 - de beroepspraktijkvorming kan meer dan nu gericht op het hbo worden ingevuld
 - de mbo'er wordt beloond voor de extra inzet.Een dergelijke aanpak houdt wel in dat binnen de mbo-instelling op een redelijk vroeg moment in de studie structureel wordt gewerkt aan de selectie voor een dergelijk combi-jaar. Het moet bovendien voor de mbo'er absoluut duidelijk zijn wat er van hem wordt verwacht aan inzet en kennis (competenties).
13. Voor de zgn. niet inhoudelijk verwante oversteek van mbo naar hbo is niet zomaar een algemeen en goed werkend instrument te bedenken. Wel bestaat het vermoeden dat als voor alle wel verwante doorstroomtrajecten (combi-jaren) allerlei heldere afspraken bestaan, vervolgens mbo'ers die in een vroeg stadium in samenspraak met hun begeleiders snel onderkennen dat ze iets anders willen, kunnen aanhaken bij algemene en mogelijk ook specifieke activiteiten rond de samenwerking tussen mbo- en hbo-instellingen.

Als combi-jaren sterk zijn gericht op het behalen van vrijstellingen, zal bij een niet-verwante doorstroom de studie voor de betreffende mbo'er wel gewoon vier jaar moeten kunnen zijn (of twee jaar bij een Associate degree). De extra aandacht in het laatste mbo-jaar kan dan worden gericht op het aanleren van 'mbo-opleidings-vreemde' zaken dan wel het aanscherpen van algemene hbo-competenties, nodig voor de eerste fase van het hbo.

14. Voor het hoger beroepsonderwijs zal de komende tijd goed moeten worden gekeken wat de invoering van competentiegericht onderwijs – zowel in het mbo als hbo – inhoudt. Een 'instrument' kan zijn dat op korte termijn wordt nagegaan op welke wijze de diverse hogescholen deze omslag hebben resp. willen 'opvangen' en vormgegeven. Hogescholen en mbo-instellingen kunnen erg veel van elkaar leren, zodat het niet nodig is om allemaal dezelfde ervaringstrajecten te doorlopen en dezelfde fouten te maken.
- Binnen het mbo is men al enige tijd 'gedifferentieerd' bezig met de invoering van competenties. Als hogescholen in de komende periode waarin deze mbo'ers gaan instromen in de eerste fase van het hbo, ook allemaal verschillend daarop gaan reageren, zal er mogelijk sprake zijn van een onnodige dynamiek.
15. De groep mbo'ers heeft in het onderzoek veruit de meeste aandacht gekregen aangezien het mbo in beweging is, met competenties werkt, meer vrijheid per mbo-instelling kent, niet werkt met landelijke eindexamens, afwijkende manieren van toetsing kan hebben, enzovoort. Ook zal een hogeschool meer instroom kunnen binnenhalen bij het mbo dan nu al het geval is vanuit het havo (en vwo).
- Het is in ieder geval aan te bevelen om ten aanzien van algemene instrumenten, basiskennis en andere zaken die onafhankelijk zijn van de doelgroep, meer van elkaar te leren – binnen een onderwijsinstelling zelf, maar ook als groep hogescholen en universiteiten.
16. Voor de doorstroom havo-hbo kan het volgende worden aangereikt, op basis van de diverse gesprekken:
- Een bruikbaar aangrijpingspunt voor samenwerking is vrijwel altijd het zgn. profielwerkstuk. Door deze te koppelen aan vakken kunnen de volgende doelen worden bereikt:
 - in een vroeg stadium een goed beeld krijgen van een beroep
 - inzicht krijgen in het belang van een of meer kernvakken (inclusief bepaalde competenties)
 - kennismaking met de wijze waarop een project wordt aangepakt.Mogelijk dat hiervoor een werkzame structuur (met een eigen bekostiging) kan worden bedacht, dus met een eigen plaats in de doorstroom.
 - Koppelen van meer studie- en beroepskeuze-activiteiten aan de diverse vakken, die door betrokken partijen als essentieel worden gezien voor de keuze van een bepaalde sector.
 - De vormgeving van meeloopdagen zal moeten worden bekeken op effectiviteit. De ervaringen van een aantal hogescholen geven aan dat een specifieke aanpak en inbedding in een meer gestructureerde vorm van voorlichting (geen PR!) zonder meer van belang is.
 - De uitwisseling tussen docenten wordt in het algemeen als essentieel gezien, voor het welslagen van een gezamenlijk voorlichtingstraject, zowel op landelijk, regionaal als bilateraal niveau. Samenwerking op docent-niveau zal in het algemeen moeten worden losgekoppeld van toevallige contacten en belangen van individuele instellingen. Regionale en landelijke bijeenkomsten en 'workshops' vormen een betere prikkel dan 'het steeds maar bij deze mensen opdraven' – aangezien men dan afhankelijk is van toevalligheden en 'belangen' die men op een hoger (management)niveau nastreeft (hetgeen overigens onverlet laat dat bilaterale en regionale convenanten zonder meer wenselijk kunnen zijn om duidelijk te maken wat er allemaal speelt en mogelijk is).
 - De contacten met de decanen op havo-scholen (samen met andere functionarissen in de tweede fase van een havo-school zoals: mentoren, profielcoördinatoren) dienen structureel te worden, met de mogelijkheid om op basis van de expertise van dergelijke netwerken zaken aan te pakken en vorm te geven. De studieloopbaanbegeleiding dient op die wijze een structurele basis te krijgen, zodat men met gebruikmaking daarvan permanent 'aan de slag kan en blijven'.
 - Er dient periodiek te worden bekeken op landelijk niveau wat de veranderingen in de profielen voor consequenties hebben voor de doorstroom, het keuzegedrag, de mogelijk-

- heden voor alle betrokken instellingen om erop in te spelen, welke innovaties al dan niet haalbaar zijn enz.
- g. De invoering van een algemene havo/mbo/hbo-doorstroomkaart i.c. een kwantitatieve monitoring van stromen leerlingen, deelnemers en studenten waarin kan worden nagegaan welke studenten waar vandaan komen en hoe ze het doen, kan zonder meer bijdragen aan het onderbouwen van afspraken rond studentenstromen. Op basis daarvan kan in voorkomend geval worden bekeken in welke samenwerkingsconstructies de meeste energie moet en kan worden gestoken.
 - h. Vaak wordt nog vergeten dat 'de jeugd' verandert, door de tijd heen. Het zou wellicht een goede zaak zijn om te bezien, met experts van alle betrokken partijen, hoe de 'havist' door de tijd heen bezig is geweest met de studiekeuze, wat daarbij een (min of meer constante) prikkel is om zich goed te oriënteren en wat aantrekkelijk is voor studenten om in een eerste fase mee te doen aan een intensief vormgegeven programma met een daarbij passende begeleiding.
17. Voor de doorstroom vwo-wo zou mogelijk de aandacht kunnen uitgaan naar de volgende zaken, van belang voor de doorstroom en de eerste fase van een wetenschappelijke studie:
- a. Zie in het algemeen 'gewoon' naar hetgeen ook geldt voor het havo.
 - b. Het lastige is dat vwo'ers niet direct gaan studeren voor een beroep. Dat zal pas gaan spelen bij de keuze voor een Master (die overigens in het algemeen maar een jaar duurt, en niet nadrukkelijk geschikt is om een compleet nieuwe verdieping te bewerkstelligen – en waardoor dus de bachelor en master vaak toch al een geheel wordt gezien door universiteiten).
Wat geldt voor havisten als het gaat om een goed beroepsperspectief, geldt voor vwo'ers ten aanzien van een goed beeld van 'academische vaardigheden' en 'wetenschappelijke vorming'. Er zou moeten gezocht naar een constructie waarbij binnen de tweede fase van het vwo aan een vak, via een project of in de vrije ruimte een a.s. wo-student 'op een harde niet-vrijwillige wijze' kennismaakt met de vaardigheden en de instelling die een academische studie vraagt. Het gaat daarbij niet om een selectie vanuit de universiteit, maar om een instrument dat vanuit het wo wordt aangereikt om door de vwo-school zelf te worden ingezet. De universiteit zorgt voor bijpassende handleidingen zodat de docenten en andere betrokkenen op basis daarvan binnen de eigen vormgeving ervan gebruik kunnen maken.
 - c. Het inzetten van e-learning is ook mogelijk. Er wordt op diverse universiteiten gewerkt met zgn. web-classes. Vwo'ers doen digitaal mee aan een reeks lessen, waarbij aan de kant van de universiteit een hoogleraar vragen beantwoordt, antwoorden corrigeert en bovendien gericht inhoudelijk adviezen geeft. Aan het eind van de reeks lessen is er een 'masterclass' op de universiteit voor degenen die de lessenreeks voldoende heeft doorlopen.
De ervaringen van de betrokkenen zijn dat deze vwo-leerlingen gemotiveerder binnenkomen en zich in de eerste fase beter kunnen handhaven.